

АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Інноваційна діяльність у всьому цивілізованому світі (Європі, США, Японії) вважається ключовою для добробуту країни та її сталого економічного розвитку. Ефективна інноваційна діяльність – це завжди підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку, створення нових робочих місць, додана вартість вироблених товарів із використанням новітніх досягнень. Не існує сумнівів щодо необхідності переходу України на інноваційну модель економічного розвитку, оскільки практика доводить, що саме інноваційні моделі здатні не лише забезпечити високі показники економічного зростання, але й вирішити певні соціальні проблеми, забезпечити в цілому конкурентоспроможність національної економіки.

Очевидно, що інноваційна діяльність нерозривно пов'язана з інвестиційною, адже створення інноваційного продукту – це процес, що потребує багато часу і коштів, тобто інвестицій. Успішне функціонування підприємств і досягнення стратегічних переваг в умовах конкуренції значною мірою залежать саме від результативності їхньої інноваційної діяльності. Тому важливим напрямком розвитку країни в цілому та кожного підприємства зокрема є пошук нових технологій, шляхів, методів розвитку виробництва, зокрема через упровадження інновацій, але з урахуванням особливостей національної економіки.

Перехід економіки України на інноваційний шлях розвитку потребує здійснення комплексу заходів, спрямованих на стале інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності підприємств. Значне місце у цьому процесі повинні відігравати нові підходи до інвестиційного забезпечення на основі використання кращих зразків світового досвіду у цій сфері.

Вищевикладене засвідчує актуальність аналізу інвестиційного забезпечення іннова-

ційної діяльності підприємств розвинутих країн.

Ця проблематика висвітлювалася переважно у працях зарубіжних авторів: Й. Шумпетера, Р. Лукаса, Р. Харрода, Д. Кларка. В Україні дослідження у цій сфері проводять Г. Андрощук, Ю. Бажал, В. Борейко, С. Онишко, Т. Печерська, М. Корінько, С. Шумська та інші.

Метою статті є аналіз світового досвіду інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств розвинутих країн.

Регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні здійснюється рядом законодавчо-нормативних актів, зокрема законами України «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також Господарським та Податковим кодексами України. Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності у країні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом. Згідно із цим законом державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних [1].

Відповідно до Господарського кодексу України інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм із тривалими термінами окупності витрат і упровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя [2].

Варто відзначити, що ситуація з розвитком інновацій в Україні є досить складною, а ще більше її поглибила фінансова криза. За наявності у країні значних фундаментальних і технологічних доробок відбувається зниження активності інноваційної діяльності, пов'язаної передусім із браком інвестицій. Для залучення інвестицій в інноваційну сферу перш за все необхідно створити потрібні умови, а саме на законодавчому рівні, захистити права на інтелектуальну власність інноваційних проєктів, змінити податкову і амортизаційну політику, направити її на реалізацію інноваційних заходів [3]. Все це частково передбачено в нашому законодавстві, але, на жаль, реальної дії не має.

Принципи організації фінансування повинні бути орієнтовані на велику кількість джерел фінансування і припускати швидке й ефективно впровадження інновацій з їхньою комерціалізацією, що забезпечує зростання фінансової віддачі від інноваційної діяльності.

Джерелами фінансування інноваційної діяльності згідно із ст. 18 Закону України «Про інноваційну діяльність» можуть бути: кошти державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України. Всі суб'єкти інноваційної діяльності беруть участь у господарському процесі та певною мірою сприяють інноваційному розвитку підприємства.

За видами власності джерела фінансування поділяються на:

державні інвестиційні ресурси (бюджетні кошти, кошти позабюджетних фондів, державні позики, пакети акцій, майно державної власності);

інвестиційні, у тому числі фінансові ресурси господарюючих суб'єктів, а також громадських організацій, фізичних осіб тощо.

Ще інвестиційні ресурси колективних інвесторів, у тому числі страхових компаній, інвестиційних фондів і компаній, недержав-

них пенсійних фондів. До цього ж належать власні кошти підприємств, а також кредитні ресурси комерційних банків, інших кредитних організацій та спеціально уповноважених урядом інвестиційних банків.

На рівні держави джерелами фінансування є:

власні кошти бюджетів і позабюджетних фондів,

залучені кошти державної кредитно-банківської і страхової систем;

позикові кошти у вигляді зовнішнього (міжнародних запозичень) і внутрішнього боргу держави (державних облігаційних та інших позик).

На рівні підприємства джерелами фінансування є:

власні кошти (прибуток, амортизаційні відрахування, страхові відшкодування, нематеріальні активи, тимчасово вільні основні та оборотні кошти);

залучені кошти, отримані від продажу акцій, а також внески, цільові надходження та ін.;

позикові кошти у вигляді бюджетних, банківських і комерційних кредитів.

Важливим фінансовим джерелом різних форм інноваційної діяльності є бюджетні асигнування, за рахунок яких виконуються цільові комплексні програми, пріоритетні державні проєкти.

Але в сучасних умовах скорочується державне фінансування та банківське кредитування підприємств на потреби їх технічного переоснащення, модернізацію технологій, впровадження продуктивних інновацій. Банки скорочують обсяги кредитування підприємств, перш за все довгострокового, через нестабільність економічної ситуації та великі фінансові ризики. Підприємства також не мають достатньо власних коштів для інноваційного розвитку. Отже, потрібно і доцільно розглядати можливості застосування зарубіжного досвіду фінансування інноваційної діяльності.

За офіційними даними Держкомстату України [4] розмір фінансування інноваційної діяльності з 2006 по 2010 р. від різних можливих джерел подано в таблиці.

Аналізуючи дані таблиці, приходимо до висновків, що найбільш вагому роль у фінансуванні інноваційних процесів українсь-

ких підприємств займають власні кошти, а роль коштів державного бюджету на інноваційну діяльність є менш ваговою у структурі інших джерел фінансування. В останні два роки фінансування інноваційної діяльності в

Україні зменшилося і це можна пояснити впливом світової економічної кризи, однак є багато інших факторів, які мають значний вплив.

Таблиця

Джерела фінансування інноваційної діяльності українських підприємств

Роки	Всього витрат, млн грн	Власні	Державний бюджет	Іноземні інвестори	Інші джерела
2006	6160	5211,4	114,4	176,2	658
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87	2411,4	771,9

Фінансова підтримка інноваційної діяльності є одним з найважливіших чинників стимулювання її розвитку. Для вирішення проблеми пошуку фінансових ресурсів для інноваційного розвитку, як вже відзначалося, доцільно використовувати досвід розвинених країн світу.

Лідерами у фінансуванні інноваційної діяльності є Швеція – 3,82%, Фінляндія – 3,5, Японія – 3,15, США – 2,59, Німеччина – 2,51, Австрія – 2,45, Данія – 2,13% від ВВП [5]. Аналіз фінансування в цих країнах свідчить про загальну тенденцію зростання ролі держави у цьому процесі.

Розглянемо більш детально досвід інвестування інноваційної діяльності в деяких розвинених країнах.

Так, концепція інноваційної політики у Швеції була сформована ще на початку 90-х років, вона не була конкретизована майже до 2001 р. – періоду створення нової державної структури, яка покликана відповідати за розвиток інноваційної діяльності в Королівстві Швеція, розробку інноваційної політики в державі з метою забезпечення економічного зростання та прогресу у наукових дослідженнях. Такою структурою стала Шведська Агенція розвитку інноваційних систем. Шведська інноваційна система складається з трьох основних напрямків: національної інноваційної системи, галузевої інноваційної системи, регіональних інноваційних систем.

Більшість інноваційних та дослідницьких програм у Швеції здійснюються в дослідницьких лабораторіях університетів, ко-

леджів та приватних дослідницьких лабораторіях великих виробничих компаній. З метою поєднання бізнесу та досліджень деякі інноваційні програми у Швеції ініціюються безпосередньо державою та відповідно фінансуються за державні кошти.

Бізнес відіграє ключову роль у фінансуванні інноваційних досліджень, витрачаючи на них приблизно 3,32 % ВВП Швеції. Шведський бізнес бере участь у розвитку інноваційної діяльності через «промислові дослідницькі інститути». Дослідницький сектор у приватних компаніях в основному зосереджений у 20 найкрупніших виробничих компаніях, що контролюють 2/3 виробничого потенціалу Швеції.

Загальні обсяги фінансування дослідницької та інноваційної діяльності у Швеції складають 4% від щорічного ВВП (державне та приватне фінансування). Щорічні обсяги фінансування науково-дослідної та інноваційної діяльності у Швеції є найвищими серед країн ОЕСР і складають приблизно 900 мільярдів шведських крон (137 мільярдів доларів США).

У жовтні 2008 р. Парламентом Швеції затверджено закон про розвиток дослідницької та інноваційної діяльності на 2009-2013 роки, що передбачає подвійне зростання бюджетного фінансування розвитку інноваційної діяльності на поточні 5 років.

Далі розглянемо систему фінансування інноваційної діяльності ще однієї розвинутої країни, а саме Японії.

Відповідно до основного Закону Японії

про розвиток науки і техніки питаннями планування, формування та загальної координації науково-технічної політики опікується Рада з питань політики у сфері науки і техніки.

До процесу формування інноваційної політики та підтримки інноваційної діяльності у Японії залучені Міністерство освіти, культури, спорту, науки та техніки (МEXT), Міністерство економіки, торгівлі та промисловості (METI), а також державні науково-дослідницькі інститути, університети та різноманітні приватні корпорації.

Механізми сприяння розвитку інновацій в Японії регулюються Законом з науково-технічного розвитку, який був прийнятий Парламентом цієї країни у 1995 р. Законодавчий акт націлений на розвиток науково-технічної галузі, яка б забезпечувала сталий розвиток країни та світове лідерство у зазначеній сфері. Законом також передбачено обов'язкову розробку та підтримку з боку Ради з питань політики у сфері науки і техніки (РПНТЯ) при Кабінеті міністрів Японії так званих «Базових Планів розвитку науки і технологій у Японії». У Плані повністю викладається політика розвитку основних науково-дослідних розробок та їх застосування у суспільстві й економіці країни. Відповідно до основного Закону Базові Плани приймаються кожні п'ять років.

Перший Базовий План встановлений у 1996 р. і був розрахований на п'ять років. Цим Планом передбачалось державне фінансування науково-технічної галузі Японії на суму 17 трлн ієн, а саме досліджень та подальшого розвитку основних напрямків зазначеної сфери країни з метою покращення економічної ситуації. Основним об'єктом цього фінансування були роботи дослідників у національних університетах Японії.

Другий Базовий План розпочав свою дію з квітня 2001 р. і завершився у березні 2006 р. У ньому особлива увага приділялась важливості стратегічного розвитку науки і техніки з метою забезпечення державного фінансування основних (базових) наукових досліджень. Реформи науково-технічного сектору передбачали подвійне збільшення фінансування із 300 до 600 млрд ієн та призводили до встановлення ще більш міцного

діалогу виробництво-наука-держава. Крім того, одним з головних завдань також ставилось збільшення фінансування до 24 трлн ієн (близько 1% ВВП країни) при умові щорічного зростання ВВП на рівні 3,5%.

Третій Базовий План Японії розпочався у 2006 р. і завершився у 2010 р. Згідно із цим планом уряд залишив для фінансування інноваційної діяльності 1% ВВП країни, незважаючи на рівень його постійного зростання.

Міністерства, які відповідають за інноваційну політику, використовують однакові інструменти для її впровадження:

пряме фінансування своїх дослідницьких організацій;

пряме фінансування окремих дослідницьких проектів та програм;

фінансування окремих дослідницьких проектів та програм через спеціалізовані агенції при міністерствах.

Крім прямого державного фінансування в розвинених країнах використовується цілий арсенал методів і фінансово-кредитних інструментів для підтримки інноваційного напрямку розвитку економіки. Ефективною формою такого спрямування стало гарантування державою позик. Ще одним важливим методом фінансової допомоги держави є пільгове кредитування інноваційного підприємства. Використовуються також різноманітні податкові пільги щодо стимулювання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Кожна країна самостійно обирає співвідношення між масштабами застосування прямих та опосередкованих форм підтримки інноваційної діяльності, зазвичай віддаючи перевагу одній з них. Разом із тим для всіх країн однаково принциповими є такі два постулати:

фіскальні преференції не повинні бути дискримінаційними, мати прозорі критерії та процедуру отримання, не надавати штучно конкурентних переваг для окремих підприємств і бути інструментом загальної дії, тобто стимулювати всі підприємства інвестувати у власний інноваційний потенціал;

надання адресної допомоги окремим підприємствам, чий проект можуть мати виняткове значення для економіки чи безпеки

країни, має відбуватись лише неподатковим шляхом (державне замовлення, кредити, гранти, прямі інвестиції, фінансові гарантії) і при цьому на основі реалізації програмно-цільового методу [6].

Висновки. Зробивши аналіз світового досвіду інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств, можна сказати, що уряду України необхідно створити відповідні умови, у яких влада, органи місцевого самоврядування і приватний сектор можуть максимально використати всі можливості у проведенні досліджень і впровадженні інновацій, а також створити належні умови для функціонування інноваційних фірм. Доцільно використовувати позитивний досвід розвинених країн щодо застосування інструментів стимулювання інноваційної діяльності, зокрема із зарахування витрат на дослідження і розробки до виробничих витрат підприємств, встановлення спеціальних режимів амортизації, податкових пільг, застосування державних гарантій та пільгового кредитування інвестиційних проєктів, формування фондів науково-технічного розвитку та ін. Однак заходи, що застосовуються в різних країнах, мають бути пристосовані до економіко-правових умов нашої країни.

Література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» №40-IV від 4 липня 2002 року // Урядовий кур'єр. – 2002. – 7 серп. (№ 143).
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
3. Беліков О.В. Інвестування в інноваційну діяльність. Проблеми та шляхи їх вирішення // Юридична канцелярія. – 2010. – № 3. – С 22-29.

4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Федулова Л.І. Інтелектуальна власність у національній інноваційній системі / Л.І. Федулова, Г.О. Андрошук, В.К. Хаустов. – К.: І-нт економіки і прогнозування НАН України, 2010. – 216 с.

6. Власова І. Особливості фінансування інноваційної сфери в розвинених країнах світу / І. Власова // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 1. – С. 36-46.

References

1. Verhovna Rada of Ukraine (2002) Pro innovatsiynu diyal'nist' (The Law of Ukraine. 40-IV. dated: 4.07.2002). Uryadovyy kur"yer. 7 Aug. 143.
2. Verhovna Rada of Ukraine (2003) Hospodars'kyu kodeks Ukrayiny (The Commercial Code of Ukraine. 436-IV. dated: 16.01.2003). Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny. 11. art. 462.
3. Byelikov, O., V. (2010) 'Investuvannya v innovatsiynu diyal'nist'. Problemy ta shlyakhy yikh vyrishennya". Yurydychna kantselyariya. 3. pp. 22-29.
4. State Statistic Service of Ukraine (2012) Державний комітет статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [accessed 1 January 2012].
5. Fedulova, L., I., Androshchuk, H., O. Khaustov, V., K. (2010) Intelektual'na vlasnist' u natsional'niy innovatsiynyi systemi. Kyiv: I-nt ekonomiky i prohnozuvannya NAN Ukrayiny.
6. Vlasova, I. (2009) 'Osoblyvosti finansuvannya innovatsiynoyi sfery v rozvynenykh krayinakh svitu". Visnyk KNTEU. 1. pp. 36-46.

Надійшла до редакції 12.01.2012 р.